

Univerzita Karlova

Husitská teologická fakulta

Romové jako r-stratégové

Roma like r-strategists

Bakalářská práce

Vedoucího práce: **PhDr. Monika NOVÁ, Ph.D.**

Linda LORENCOVÁ

V Praze dne 9. května 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci *Romové jako r-stratégové*, vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. Května 2018 Linda Lorencová

.....

Poděkování

Rád bych poděkovala vedoucí práce, PhDr. Monice Nové, Ph.D. nejen za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce, ale také za zprostředkování odborné stáže v romské osadě v Jarovnicích. Také bych chtěla poděkovat místním řadovým sestrám, u kterých stáž probíhala.

Anotace

Předmětem bakalářské práce je popsat Romy jako r-stratégy. Zabývám se jednotlivými faktory, kterými se r-strategie vyznačuje. Součástí práce je také historie Romů a to od popisu situace v Indii, kastovního systému, jejich odchodu ze subkontinentu až po jejich vyhánění v Evropě. V rámci praktické části popisuji jednotlivé faktory r-strategie na základě pozorování z romské osady, pro které jsem použila metodu kvalitativního výzkumu, techniku pozorování.

Annotation

The subject of the bachelor thesis is to describe Roma like r-strategists. I deal with the different factors that characterize r-strategy. Part of the work is also the history of the Roma, from the description of the situation in India, the caste system, their departure from the subcontinent to their expulsion in Europe. In the practical part I describe individual factors of r-strategy based on observation from Roma settlement, for which I used the method of qualitative research, observation technique.

Klíčová slova

Rom, r-strategie, K-strategie, romská osada

Keywords

Romany, r-strategy, K-strategy, Roma settlement

OBSAH

ÚVOD	
1. R-STRATEGIE	7
1.1. GENETIKA.....	7
1.2. INBREEDING.....	8
2. ROMOVÉ JAKO R-STRATÉGOVÉ Z BIOLOGICKÉHO HLEDISKA	10
2.1. CHARAKTERISTIKA ROMSKÉ RODINY.....	12
3. HISTORIE	15
3.1. ODPHOD Z INDICKÉHO SUBKONTINENTU.....	17
3.2. PŘÍCHOD DO EVROPY.....	18
3.3. VÝVOJ VZTAHU S MAJORITNÍ SPOLEČNOSTÍ.....	20
3.4. DOBA VYHÁNĚNÍ	23
4. ROMSKÁ OSADA JAROVNICE	25
4.1. ODLIŠNOST K-STRATÉGŮ OD R-STRATÉGŮ	30
ZÁVĚR	35
SEZNAM LITERATURY	37
SEZNAM PŘÍLOH	39

ÚVOD

Cílem této práce je popsat r-strategii přežití. Zamyslet se, zdali jsou shodné prvky u romské populace a pokud ano, do jaké míry se shodují.

V teoretické části popisují jejich historii, podmíněnost některých prvků právě vzhledem k historickým událostem a jak je to může ovlivňovat dodnes.

Nejedná se jen o záležitosti z kulturního a historického hlediska, biologické faktory zde figuruji také, proto se jimi v teoretické části zabývám rovněž.

Ačkoliv se jedná o mou první akademickou práci, kterou obhajuji, rozhodla jsem se připojit část praktickou, kde používám metodu kvalitativního výzkumu, techniku pozorování a to na základě informací z předmětu Metody a techniky sociálního výzkumu a konzultace se školitelkou práce.

Pozorování probíhalo v největší romské osadě na Slovensku, v rámci odborné stáže v Jarovnicích, kde žije přibližně 6 000 Romů, zatímco z neromského obyvatelstva je tam pouze 800. Stáž probíhala ve dnech 11. 4. -19. 4. 2018.

Cílem tohoto pozorování je popsat faktory, kterými se r-strategie vyznačuje. Vystihnout je a to na základě pozorování, které je čistě subjektivní, proto jej nelze generalizovat. Konečně popisují rozdíly mezi K-stratěgy a r-stratěgy.

Teoretická část

1. R-strategie

V následující kapitole se chci věnovat pojmu r-strategie podle Petra Bakaláře v Psychologii Romů. Proč by to tak mohlo být, co vlastně r-strategie je a jestli historické podmínky mohly ovlivňovat tuhle skutečnost.

V přírodě můžeme pozorovat v podstatě dvě strategie přežití. A to K-strategii a r-strategii. Obecně platí:

K-stratégové jsou jedinci/organizmy, které mají stabilní prostředí pro život. Jedinec se může vyvíjet a růst až do doby, než začne souboj o zdroje. K-stratégové mají méně potomků, kterým se věnují. Jejich svazky jsou dlouhodobější, délka života je v průměru delší a tělesné rozměry větší.

R-stratégové jsou naopak jedinci/organizmy, které žijí v podmínkách proměnlivých, kde populace na úkor těchto podmínek nedosahuje svého potenciálu. Jedinci zde netrpí konkurencí mezi jednotlivci, ale vlivem proměnlivosti prostředí umírají. To vede ke zvýhodňování jedinců, u kterých je rychlejší a hojnější reprodukce na úkor kvality. Proto se používá v nestabilním prostředí, které se neustále mění a je v něm nedostatek životních prostředků. Mívají větší počet potomků, kterým se ale následně nevěnují. Jejich svazky nejsou pevné, používají riskantní způsoby k ukojení primárních potřeb (krádeže), průměrně mají život kratší a tělesné rozměry menší. Zjednodušeně se dá říct, že jakékoliv pozitivní podmínky využijí k maximální reprodukci, v zájmu přežití etnika. Čím více potomků bude, tím více jich třeba přežije nějakou nepříznivou situací. Proto mají potomků více, než je v daném prostředí únosné. (Storch, Mihulka, 2000)

1.1. Genetika

Dalším z faktorů je genetika. Gresham uvádí, že romské skupiny, který mívali 50-300 členů, mají více diverzních znaků než jednotlivé evropské skupiny. Je to vysvětleno několika faktory. První z nich je genetický drift, to jsou změny v malé populaci vzhledem k fluktuacím.

Efekt zakladatele/founder effect, zde také hraje roli, jedná se o založení nové skupiny (populace) jen malým množstvím lidí, u kterých je vzhledem k malému počtu vyšší pravděpodobnost výskytu jinak méně pravděpodobných genetických typů. Různý stupeň admixture s ostatními kulturami je nutno brát v potaz a také sociální bariéry i mezi jednotlivými skupinami Romů (Gresham, 2001)

Genetický admixture se u každé romské skupiny liší. Podle tónu pokožky se dá určit, kolik neromských genů jedinec má. Čím tmavší, tím více romských genů. Nejčastější situace, kdy ke kombinování romských a neromských genů jsou sňatky mezi Romem a neromem. Takových sňatků nebylo mnoho. Byl zákaz vzít si někoho, kdo není Rom, jinak bude jedinec vyloučen ze společnosti. Z toho se dá vyvodit, že děti takového původu na tom budou líp už kvůli vytržení z Romského prostředí a předpokladu, že si v budoucnu vezmou neroma, tím se z romského genofondu dostanou úplně. Ale to opět pomáhá r-strategii. (Bernasovský, Bernasovská 1999)

Násilné sexuální styky také měli svůj podíl na stupni admixture, vzhledem k tomu, že Romové fungovali několik století v otroctví (např. na Balkáně) se dá předpokládat, že k násilným sexuálním stykům docházelo a tím se stupeň admixture zvýšil.

Prostituce nebyla součástí romského života, naopak byla pro ně něco odsouzeníhodného, a to během celé historie, začalo se to měnit přibližně v období první republiky. (Davidová, 1965)

1.2. Inbreeding

Inbreeding je produkce nového plodu, která vznikla na základě párování organismů, které jsou si blízce geneticky příbuzné. Jedná se o spojení dvou slov z angličtiny, breed-plodit a in-v.

V přírodě je tento jev pozorovatelný v populacích, které jsou menší a nějakým způsobem izolované. Což se u Romů vyskytovalo téměř vždy. Začalo to v Indii, kde nedochází k partnerským vztahům mimo kastu, do které jedinec patří. Romové z Indie sice odešli, ale v menších komunitách žili nadále. Cestovali v nich, tudíž se párovali jen v jejich rámci. Po příchodu do Evropy byli vyčleňováni, proto tento jev pokračoval. Také je o Romech známo, že v minulosti u nich bylo zakázáno se provdat za neroma/neromku.

Inbreeding má na svědomí zmenšenou variabilitu genů u potomstva. To má negativní vlivy na celou populaci, neboť se schopnost adaptace na nové prostředí a neznámé vjemy snižuje. To vede k častějším projevům patogenů, a to může fatálně ohrozit celý druh. Dalším negativem je početnější uplatňování recesivních genů, které mohou dojít ke genetickým chorobám, které by se bez Inbreedingu spíš neprojevíly.

Jako příklad lze uvést evropskou šlechtu, v některých rodech byl také požadavek na to, aby docházelo k příbuzenským sňatkům a vedlo to k projevu patogenů.

Příbuzenské sňatky mezi romskou populací řešil pan Ferák. Ten uvádí, že u oláškých Romů je koeficient Inbreedingu opravdu markantní. Pomocí studia rodokmenů a izonomie (cifra značící sňatky se stejným příjmením ještě před manželským sňatkem) tento koeficient určil.

V tomto výzkumu bylo 30,7 % svazků pokrevních. Z toho většina byla manželstvím mezi sestřenicí a bratrancem. Tyto procenta inbreedingu výrazně zvyšuje nejen šanci na recesivně dědičné choroby, ale také na patologické stavy. (Ferák 1987)

U většiny romských skupin sice funguje zákaz přímého incestního manželství, ale svazek bratranec a sestřenice za něj nepovažují. Jsou i případy, kdy se tento zákaz poruší a otec žije s vlastní dcerou, tchyně žije se svým zetěm nebo sourozenci žijí spolu.

2. Romové jako r-stratégové z biologického hlediska

V následující kapitole popíši Romy jako r-stratégy z biologického hlediska, jak funguje jejich reprodukční chování včetně délky maturace, partnerských strategií aj. podle Petra Bakaláře.

Všeobecně platí, že Romové mají kratší délku těhotenství než neromové v Maďarsku je předčasný porod až u 38% Romů, u neromů je to 12%. Zároveň se romské děti rodí menší. Nutno podotknout, že Romská norma je prostě jiná. Rodí se sice menší, ale bezproblémově prospívají. Z toho vyplývá, že Romové mají kratší reprodukční cyklus než neromové. (Berezkei, 1993)

U menstruace je to překvapivě jinak, Bernasovský a Bernasovská zjišťovali jak je to u romských a neromských dívek na východním Slovensku. Romské dívky začínají menstruuovat ve věku 13,8 let, zatímco dívky neromské začínají ve věku 13,1 let.

Také zkoumali romské a neromské děti a jejich vzrůst. Došli k závěru, že neromské děti až na výjimky byli ve srovnání s romskými výrazně vyšší. (Bernasovský, Bernasovská 1999, str. 102)

V rámci reprodukčního chování byly zkoumány romské a srbské matky, došlo se k závěru, že Romky mají první pohlavní styk dříve (17,2) a také se u nich pohlavní styk výrazně častěji opakuje (5,2 x týdně). (Čvorovič, 2003)

42 % romských žen má dalšího potomka do jednoho roku od porodu. Zároveň uvádí, že je reprodukční období u romských žen delší. (Berezkei, 1993)

Romské ženy velmi málo porodnost regulují, a když, tak potratem. Jiná forma antikoncepce je zcela výjimečná. (Tomová, 1995)

Co se přístupu k sexualitě jako takové týče, můžeme přístup k ní rozdělit na dva směry. Jeden je aktuální, druhý historický. První popíši směr historický, Hübschmannová ukazuje na velmi přísná pravidla, co se sexuality týče. Většinou velká rodina obývala malé stavení, žilo jich několik v jedné místnosti. Když chtěli mít rodiče soukromí, řešili to mimo dům. Nahota rodičů byla tabu, i když se v létě třeba koupali venku, bylo to v oblečení a cudnost byla důležitým aspektem, hlídala se. Jeden z důvodů bylo věno, panna byla pro Romy cennější. Za sestru v tomto ohledu zodpovídal bratr. (Hübschmannová, 1999)

Aktuální přístup už tak přísný není, na výše zmíněná pravidla se téměř zapomnělo. Rodiče již neřeší, že jsou s nimi děti v jedné místnosti. Souloží v klidu před nimi. Prostituce již je běžná věc i u mladých děvčat a incestní vztahy již také nejsou tabu.

Ohledně partnerských strategií má každá skupina Romů má v tomto ohledu trochu jiné zvyky a tradice. V některých má nevěsta velké věno, jinde se nevěsta musí koupit. Jsou i skupiny, kde k žádné finanční kompenzaci nedochází. Jsou i případy, kde se bratr a sestra „vymění“. Někde jsou sňatky domluvené, a to by měla být práce otce, který i určí cenu dcery, někde je mladým nechaná svoboda ve volbě. Někdy, když rodiče nesouhlasí s volbou mladého páru, dojde k útěku dvojice z komunity.

Mann popisuje, jak vypadá romská svatba na východním Slovensku. Jedinci si většinou vybírají partnera sami, ale jen dokud je to pro rodinu výhodné. Když se ukáže, že je vybraný partner ze slabší vrstvy, rodiče začnou proti svazku protestovat. Pokud dojde k těhotenství u nesezdaného páru, příbuzenstvo vytvoří nátlak, aby ke svatbě došlo. Matky předběžně diskutují o případných svazcích svých dětí-náměly. Co se pohlavního styku týká, může k němu dojít před svatbou, ale váží se k tomu určité zvyky a tradice. Ne vždy to rodina ohlídá a dojde ke styku, aniž by o tom někdo věděl. Z pravidla odchází manželka za manželem, ne naopak. Svatba se bere velice vážně, myslím tím, její velikost. Proto jsou schopni se i zadlužit, aby svatba stála za to. Když je manželka neplodná, může dojít k rozvodu. Olašští Romové si potrpí na panenskost dívky, která se má vdávat, od toho se odvíjí její následná cena. V rámci tohoto obchodu může být požadován doklad od gynekologa, který by tuto skutečnost potvrdil. (Mann 1989)

Je zvláštní, že Romové ještě nedávno řešili, jestli je budoucí pár ze stejné sociální vrstvy. Dá se tedy předpokládat, že se jedná o pozůstatek kastovního systému v Indii, kde toto pravidlo platilo.

V kolika letech se většinou žení, jaké jsou požadavky na manžela a manželku? Většinou k sezdání partnerů dochází ve velmi mladém věku. Davidová například uvádí, že manželský život jim může začít již ve 13 letech. (Davidová 1965)

Lakatošová popisuje požadavky na olašského muže. Podle ní je například výhodou, když je lstivý. Rozhodně se neočekává, že bude manuálně pracovat. Naopak, čím víc vydělá bez práce, tím líp je hodnocen. Obchodní talent je velice ceněn. Muž je zodpovědný za svou manželku, když se nějakým způsobem prohřeší vůči někomu z komunity. Za manželku zaplatí poměrně velké částku, tu je pak manželka manželovi dlužná. Měla by jí nakrást zpátky.

Na olašskou ženu jsou také kladeny určité nároky. Měla by mít rodinné vlohy a být svým dětem dobrou matkou. U Romů se klade důraz na čistotu domácnosti a za tu by měla

zodpovídat. Měla by být svému manželovi věrná. Měla by zastat všechny domácí práce, na vaření je kladen velký důraz. Čím světlejší pokožku mají, tím lepší, hodnotí se jako atribut krásy. Schopnost hezky zpívat je považována za velmi pozitivní vlastnost.

Jak je to s nevěrou? Nevěra je u mužů tolerována, u žen nikoliv. Ta může být například zbyta. Mohou jí být ostříhány vlasy, což je nejen v romské kultuře znak potupy. Mohl jí být i uříznut kousek nosu. Manželčin milenec musel odškodnit, co zavinil, zaplatit určitou sumu, žena, kterou manžel zapudí, se může znovu vdát. U Olašských Romů je situace popsána takto: Manžel ženu zmlátí, vlasy jí ostříhá do hola a vezme jí všechno, co jí dělá „hezčí“ jako šperky. Když je romský muž manželce nevěrný s neromkou, neřeší se to, maximálně dojde k hádce. Když jde o jinou olašskou Romku, manželka postupuje, jako když muž trestá nevěrnou manželku. Zmlátí jí, ostříhá jí vlasy, ale ne do hola a vezme jí všechno zlato. Roztrhá oblečení, co má na sobě a u toho jí proklíná. Ostatní tuto událost jen pozorují a nevměšují se. (Lakatošová, 1994)

2.1. Charakteristika rodiny

V klasické romské rodině panuje patriarchát. Žena byla v poníženém postavení. Muž může použít domácí násilí nebo jí podvádět bez žádných následků.

Podle Fräsera se dá romská rodina rozlišit na dva typy. První je Familija, což je široká rodina/extended family, většinou jsou to tři generace. Druhý typ je Kumpánija, jedná se o jakési společenství, nemusejí to být nutně příbuzní. Spíš mají stejný zájem na stejném území. Jejich vůdce se nazývá *rom báro*, to by měl být jakýsi zprostředkovatel vztahu mezi gádži a Romy. Jejich nástroje k rozhodování závažných věcí je buď diváno (diskuze), pokud je situace opravdu vážná, dojde na kris romani (romský soud). Tam mají právo zasedat jen a pouze muži. (Fraser, 1998, str. 198)

Převládají monogamní rodiny, někdy žije více dvojic na jednom místě. Méně obvyklé, ale ne vyloučené je, že dochází k incestnímu vztahu na takové úrovni, že spolu žijí jako sezdaná dvojice například otec s dcerou nebo bratr se sestrou. Není to až taková vzácnost, jak by se dalo čekat. Někteří Romové ani nerozlišují rozdíl mezi svatbou a vztahem druh a družka. Má to pro ně stejnou váhu.

Co se nemanželských dětí týče, mají ve společnosti v podstatě stejné postavení, jako děti manželské. To si myslím je i v majoritní společnosti spíše obvyklé než naopak.

U r-stratégů je typické, že péči o rodinu a téměř veškerou výchovu zaštiťuje manželka. Zatímco muže spíše zajímá, jakým způsobem by rozšířil své reprodukční možnosti. Např.

Naplnění žaludku cikánského má na starosti žena, která žebře, krade, hádá z ruky, z karet, čaruje. Muž k žebrotě se nesnižuje, nejspíše stává se zlodějem, nevynáší-li jeho řemeslo. (Štampach 1929, str. 42.) Nebo, *Ve velkém počtu rodin leží starost o obydlí, o děti a často i o obživu na romské ženě. Muž se často jen nečinně dívá, jak jeho žena získává obživu. Romové většinu své výplaty propijí a nestarají se o to, z čeho bude žít rodina. (Davidová, 1965, str. 166-167)*

K domácímu násilí na dětech dochází poměrně často, v minulosti to údajně takto obvyklé nebylo, ale to je těžko posouditelné, může se jednat o zidealizovanou minulost. (Říčan, 1998, str. 46)

Pro romské rodiny je typické, že jednájí bez žádných zvyků a pravidel. Pro ilustraci neobědvají ve dvanáct hodin, ale až zkrátka dostanou hlad. Romové si o nic neříkají, prostě berou, dokud je a prosím se slovem děkuji je pro Romy gádžovský pojem, který nepoužívají (Může jít o pozůstatek víry v karmu.). Tento způsob výchovy může mít spoustu nevýhod, jako nedostatek autority u rodičů, neschopnost se podřídit, když je to potřeba, pro nás základní pravidlo může být pro Romy problém. Trpí na nedostatek odolnosti ve stresových situacích, nejsou schopni delší dobu udržet pozornost ve škole, natož k tomu ještě dodržovat nějaká pravidla. Zkrátka postrádají schopnost odložit příjemné na později, nejsou k tomu vedeni a potom nevidí jediný důvod, proč by to měli dělat.

Romské ženy nechávají své děti volně růst a čekají, co se z nich stane a co z nich vyroste. Nezasahují do jejich osobnosti.

Žáková uvádí, že v romských rodinách jsou často k zaznamenání známky kolísání mezi pevnou a volnou rukou ve výchově. Utíkáni z domu není častým syndromem, neromské děti to dělají častěji, dost možná to je kvůli jejich volné výchově a absenci tlaku na děti a jejich výchovu. Dost romských dětí má představu, že je jejich otec statečný a silný. Romské děti se ve srovnání s českými více stydí za svou matku. Většina romských dětí si myslí, že v jiných romských rodinách mají život šťastnější než u nich. Mnohem více se obávají tělesného trestu než české děti. To může být zapříčiněno tím, že rodiče jsou jako autorita úplně nevypočitatelní. (Žáková, 1976 str. 35)

Adopce je u Romů fenomén poměrně nový. Respektive dříve k adopci nebo pobytu v dětských domovech docházelo velice nepatrně. Rodina byl základ a děti základ života, čím víc, tím líp. V dnešní době je v dětských domovech mnohonásobně víc romských dětí, než by procentuálně podle populace být mělo. Romky často utíkají už z porodnice pár

hodin po porodu, kolikrát je to kvůli obavám z nevěry manžela. Jdou si ho domů ohlídat a dítě v nemocnici nechají.

Romské a neromské děti byly v roce 1996 zkoumány Vikovou. Vzorek bylo 60 čistě romských a bílých dětí ve věku 9 až 10 let a 11 měsíců. Použité metody byly: *Test rodinných vztahů a nedokončené věty*. Došla k závěrům, že u Romů je běžné, když je vztah mezi sourozenci hlubší než u neromů. Rodinné vztahy jsou celkově vřelejší a láskyplnější. (Možná je to tím, že většinou žijí blízko sebe, ale i vazba k prarodičům je zde intenzivnější. Další vysvětlení by mohlo být, že Romové stáří považují za důležitý atribut, který je třeba být uctíván. Žena například dosáhne stejného postavení uvnitř komunity až po dosažení menopauzy.) Romové na rozdíl od neromů dávají jasně najevo, které dítě mají radši, ostatní děti to tolerují. A ani na základě odhaleného diferenciovaného vztahu ze směru rodičů nevládne mezi sourozenci pro nás typická rivalita. Úspěch není hlavní motivací výchovy jako v mnohých rodinách u nás. Hlavním aktérem výchovy je stejně jako u nás matka, ale otec je také osobou blízkou, není tam takový propad jako u nás. Nukleární rodina je více orientovaná patrilokálně, u nás spíše matrilokálně. (Viková, 1996)

3. Historie

V následující kapitole chci popsat historii Romů podle Jany Horváthové z Kapitoly z dějin Romů. Od jejich počátku v Indii, tamního kastovního systému a kam v něm Romové patřili až po příchod do Evropy z několika směrů a následné přijetí majoritní společností.

Původ Romů jazykovědci na základě srovnávání srovnávací lingvistiky určili na Indickém subkontinentu. Jen zatím není zcela přesně určeno, ze které části Indie se vydali na západ.

Podstatné není tolik přesné určení oblasti, ze které se vydali, jako spíše některé sociální aspekty jejich života, které je k tomu motivovali. „Cikáni byli vždycky společenská spodina, vždyť už i v té Indii patřili k nejpodřadnějším lidem.“ (Všeobecně rozšířený názor.)

V Indii se nacházela jedna z nejstarších civilizací a kultur. Dnes se nazývá protoindická a nacházela se na povodí řeky Indus už 3 tisíciletí před naším letopočtem. Byla to neuvěřitelně vyspělá civilizace, byla v ní stavěna města, která tvořila pevná zděná obydlí, měli důmyslný kanalizační systém a ulice byly pravoúhlé. V domech se dokonce nacházely jisté vymoženosti, které sloužili jen a pouze pro zvýšení pohodlí jejich obyvatel, jako třeba koupelny.

Hypotéza, která popisuje Romy, jako součást Indické populace není zcela potvrzena, avšak se k ní přiklání více indologů a romistů, první z nich byl Vályi v roce 1763. (Fraser, 1998).

Indická populace byla kolem poloviny druhého tisíciletí před naším letopočtem podmaněna indoevropskými nájezdníky. Vítězné kmeny samozřejmě chtěli ukotvit svojí nově nabitou moc a pozici. Část obyvatel, která byla podmaněna, však byla kulturně na vyšší pozici než jejich uchvatitelé. Proto přijali jejich kulturu za svou, avšak potřebovali jejich vůdce nějakou cestou odstranit, aby je časem neohrozili a nechtěli získat svou pozici zpět. Část obyvatelstva pozabíjeli v bojích, část zahrnuli mimo města do necivilizovaných oblastí a část, která zbyla, si podmanili. To neprobíhalo najednou, nýbrž ve vlnách. To trvalo celá staletí. Pro tuto asimilaci měli primárně jeden způsob a tím bylo zavedení nového společenského systému. Ten jim zaručil vrchní příčky na společenském žebříčku. To je způsob, jakým začal kastovní systém, který rozdělil obyvatelstvo do několika skupin a učinil téměř nemožné, aby se uskutečnila jakákoliv změna pro jednotlivce nebo skupinu, kvůli vzniklým bariérám mezi jednotlivými kastami.

Indoárijci zaujali nejvyšší místo systému. Termín ariyah byl původně název, který používali samotní příslušníci kmenu, až posléze se jeho význam přenesl na urozenost jako takovou. Árijové se původně dělili ještě do dalších třech skupin neboli stavů (varen). První skupina obsahovala kněží a učence, ti se nazývali bráhmáni. Ve druhé skupině byli vládcové a bojovníci a říkalo se jim kšatrijovi. Ve třetí byli obchodníci neboli vajšijové. Později přibila další varna, šúdrové a tam patřili řemeslníci a zemědělci, tu už prezentovalo obyvatelstvo, které si Árijci podmanili. Panství Árijů se postupně rozšiřovalo na jih a východ, setkávali se s dalšími skupinami. Tyto kmeny byly postupně asimilovány a stávaly se součástí kastovního systému, ale samozřejmě na společenském žebříčku až po šúdrech. Tyto se varny se časem štěpily na menší skupiny, které se nazývají kasty a jsou charakteru příbuzensko-profesním. (Horváthová, 2002)

Jedno ze samostatných etnik je také etnikum Dómské, jejichž kasty fungují i dnes a jsou považováni za blízké příbuzné romského etnika. Důkazy ohledně jejich samostatnosti jsou k nalezení poblíž Górahphu v podobě pozůstatků jejich tvrzí ve městě Domraon, které bylo podle tradičních pramenů sídlem dómských rádžů, dědičných panovníků. V literatuře se vyskytuje postava dómského krále, který se jmenoval Heruka. Na základě těchto faktorů se podle historiků dá předpokládat, že se Dómové dají pokládat za samostatné etnikum. Stát ale vlivem rozpínání Árijů zanikl a z Dómu se stala ta nízká kasta. Respektive několik nízkých kast. Což vysvětluje i jejich dnešní postavení v Indii. Dokonce dnešní kultura Dómů se hned v několika aspektech shoduje s kulturou Romů. Příslušníci jak dómského, tak romského etnika se zabývali obdobnými řemesly, jako kovářství, kotlářství, práce s hlinou, pěvecká a hudební vystoupení s tím i jiné formy zábavy: loutkoherectví, akrobacie aj. Jejich tradice se neuchovávali písemně, ale ústní lidovou slovesností, stejně jako Romové.

Co je to Kasta? Jde o skupinu, která se vymezuje na základě rodové příslušnosti a profese. Má řadu regulí, které je potřeba dodržovat, pokud jedinec nechce být exkomunikován. Členové kast si obživu obstarávají jedním řemeslem, které se ke kastě váže. To že měli určeno přesně, co budou dělat je občas chtě nechtě, nutilo se na území Indie pohybovat směrem ke zdroji toho, co jejich obživu umožňovala, a to zapříčinilo migraci po zemi a z toho pramení řemeslné kočovnictví. Nejen že občas byla surovina vyčerpána, ale také poptávka se po výrobku mohla snižovat. Proto hledali další zákazníky, pro které by byl výrobek potřebný, když ne potřebný, tak alespoň zajímavý, něčím nový.

Domové právě výše zmíněným způsobem migrovali po zemi a zároveň se štěpili na podskupiny, podle směru, kterým se vydávali.

Horváthová uvádí: „*Existuje předpoklad, že Romové nikdy netvořili homogenní společenství. Jisté rozdíly mezi jednotlivými romskými skupinami se možná datují už od Indie: předkové Romů patrně příslušeli k řadě nejrozličnějších domských kast a podkast.*“ (Horváthová, 2002)

Jednotlivé kasty a podkasty měly svá specifická označení, ale všeobecně se člen takové kasty nebo podkasty nazýval Dom, v tuhle chvíli nejspíš vznikalo pojmenování celého etnika. V Evropě pak se celý název skupiny změnil, avšak velice nepatrně a to na Rom. Což zapříčinila změna cerebrální hlásky. Toto dokazuje, že pojmenování Rom je původní, nikoliv označení cikán, jak se někteří jedinci domnívají. Navíc pojmenování Rom používali v první řadě Romové sami a sami také vyzvali majoritní obyvatelstvo, aby je takto nazývalo. (<http://skola.romea.cz> 2018-05-08)

Před tím byli nazýváni cikáni, což jim připadalo poněkud pejorativní a raději sami sebe označovali za kočovníky. (Fraser 1998)

Je potřeba si uvědomit, že lidé z Domských kast měli v této době již svůj vrchol za sebou, následkem politických změn v Indii. Není to nic neobvyklého, právě naopak. Vzpomeňme na několik historických okamžiků a převratů, kdy právě primitivnější a jednodušší kultura svrhla tu sofistikovanější. Nejspíš je v tom právě pudová výbušnost a touha, kterou vzdělaná a vyspělá kultura postrádá. Svou podstatou a způsobem života tyto charakteristiky potírá a likviduje s tím, že je následně pohlcena kulturou divokou, jakou byla na začátku a spojí se.

3.1. Odchod z Indického subkontinentu

Indické kořeny Romů jsou nezpochybnitelné. Co je nejasné, je jejich odchod z Indie. Hypotéz je hned několik, nejsou však zcela ověřené.

Domské kasty migrovaly, což bylo nejspíš i příčinou jejich odchodu z pravlasti, chtěli nabídnout zboží další klientele, když už nebylo chtěno na daném místě. Ale to nebyl jediný důvod k pohybu po subkontinentu. V rámci Indie bylo dodržování kastovního systému různě respektováno, vzhledem k tomu, že byly na jedné ze spodních příček, bylo přirozené, že se chtěli dostat do oblasti, kde na to nebude kladen tak velký důraz. Tím byla známá například severní část Indie. Nejspíš se chtěli také vyhnout hladomoru a jiným příkořím

jako třeba výboje dalších kmenů (např. Mongolové.) Která z těchto hypotéz se dá označit za nejpravděpodobnější je zatím nejasné.

Odchod Romů má více nejasností. Nejen, že důvod je neznámý, ale i jakým způsobem zemi opustili. Datum počátku migrace se nedá s jistotou určit. (<http://skola.romea.cz> 2018-05-08)

Pomocí srovnávací lingvistiky se dá posoudit, kterými zeměmi Romové prošli. Většina romských dialektů obsahuje slova z perštiny. K jejich pobytu v Persii je dochována legenda, která je zaznamenána i v písemném pramenu, zvaným Šáh náme (Kniha králů). Tento epos vypráví, jak byli Luriové (jsou s Romy spojováni) pozváni na královský dvůr, kde se měli starat o zábavu v podobě tance a zpěvu. Dostávali za to odměnu v podobě dobytka a obilí, nebyli však schopni hospodařit a místo zasetí zrn je snědli a požadovali okamžitě další. V této souvislosti jim byla dána rada, aby se přesunuli dál. Tento pramen bohužel nemůžeme označit za relevantní a musíme se smířit jen s několika slovy, která jsou jasně z perštiny převzatá jako třeba zor nebo grast. (Horváthová, 2002)

Mimo jiné se zdrželi v Arménii, kde nějaké skupiny dokonce zůstaly. Dnes mohou být známi jako Lomové, což je arménský ekvivalent pro Romy.

Další důkaz jejich pobytu v rámci návaznosti na jazyk nacházíme v řečtině. Je potřeba si ale uvědomit, že tehdejší Řecko byla celá Byzantská říše.

Některé romské skupiny procházejí úžinou Bospor a Dardanely, s tím, že přes Balkán pokračují do Evropy. Po této dlouhé cestě se samozřejmě několik skupin odtrhlo a šlo svou cestou nebo někde setrvalo. Tak vznikala romská osídlení západním směrem od Indie. Nové lingvistické výzkumy také ukazují na fakt, že se někteří Romové vrátili zpět do Asie, někteří se dokonce dostali do Afriky i tam se nějaké skupiny usadily.

3.2. Půchod do Evropy

Ačkoliv nejsou prameny, o které se lze opřít, můžeme předpokládat, že půchod Romů proběhl zhruba ve 12. st.. Ale nepředstavujme si to jako invazi, spíše několik skupin proudících v různých počtech a různých časech. Půcházeli přes Byzantskou říši (Malou Asii a Balkán).

Slovo cikán pochází ze slova Athinganoi, což bylo označení pro sektu v Malé Asii, která se údajně věnovala heretickým praktikám jako věštění a čarodějnictví. Není jisté, zdali do ní Romové opravdu patřili, ale vypadá to, že s ní nejspíš byli omylem zaměňováni kvůli vzhledu a podobným praktikám ve smyslu magie a věštění. Také je možné, že pojem

od začátku fungoval jako označení pro Romy. Ať tak nebo onak, nic to nemění na faktu, že z tohoto označení vzniklo slovo Cikán.

Athinganoi - Atsigános bylo od začátku hanlivé, respektive s negativním podtónem. Proto se není čemu divit, že z něho Romové nebyli dvakrát nadšení a označováni tak byli jen svým okolím, sami si tak neříkali vlastně nikdy.

Sami si říkali různě, podle jednotlivých skupin, pod které spadali. A těch bylo mnoho, tato diferencovanost nejspíš pramení z kastovního systému v Indii. Příklady jmen jsou například Sinti, Manuša, Kale aj. Nad těmi všemi jmény stojí jméno Rom, nedá se ale říci, že ho uznávají všechny skupiny.

V anglickém jazyce se Rom nazývá gypsy, toto slovo pochází ze slova Egyptians. Pojem Gitanos pochází ze stejného slova. Ve slovenštině se používá výraz Farahún. U všech těchto slovo můžeme vidět jasné spojení s jednou zemí a to Egyptem.

Romové sice z Egypta nepocházejí, ale dlouho se někteří na jeho území zdržovali. Pro přesnost v oblasti města Méthoné, říkalo se jí Malý Egypt a Romové v této oblasti vytvořili kolonii, která byla zmiňována ve více pramenech. Domněnka o jejich egyptském původu po příchodu do střední Evropy byla navíc podpořena pověstí, která ještě poukazovala na jejich pomyslné křesťanské kořeny. Ta tvrdila, že je Romský lid nucen kočovat jakožto trest za odmítnutí pomoci bližnímu, a to dokonce přímo Marii s Josefem, když hledali útočiště před Herodem. Tento dojem ještě podpořily jejich okultistické praktiky, proto byli často pojmenováni jako Acingané či Egypt'ané. Tato pověst je Evropanům přiblížila, neměli tak velký pocit nebezpečí, když byli přesvědčeni i jejich křesťanským důvodem jejich kočování. Splynuli takto s davem zkrátka alespoň o něco snáz.

Celkově byl tento dojem, který v Evropanech budili, velice výhodný, neboť zde panovala pravidla, která téměř prikazovala se o kajícíky starat, poskytovat jim oheň, jídlo a třeba i šatstvo. (Fraser 1998)

Jejich další pohyb do Evropy kopíroval tok Dunaje, tak se dostali až do Uher, kde máme několik pramenu, které to dokazují., jako různé historické zprávy. První taková zmínka je z roku 1322 a pochází z území dnešního Slovenska. Romové přebírali různá slovenská slova a pojmenování, příklad z toho je například vojvoda, ze kterého se v Romské komunitě časem stalo slovo vajda-starosta.

Do české země se dostali ve 14. st., respektive se užívalo heslo cikán, je i možné, že šlo pouze o přezdívku pro Neromy. První jasná zmínka o Romech je až z 15. St. ve Starých letopisech českých (1417). Pražský kronikář tehdy s poměrnou nelibostí uváděl jejich

přítomnost v Praze, později byla potvrzena i ze Znojma a Chebu. Zprávy o nich pak ale na několik desetiletí ustaly. (Horváthová, 2002)

V roce 1417 byl vydán list pro skupinu „cikánských křesťanských psanců“ Zikmundem Lucemburským. V roce 1422 vydal Martin V. glejt (deklarace volného průchodu a ochrany) pro romskou skupinu, kterou vedl vojvoda Ondřej. Ta jim měla zaručit sedm let ochrany nad jejich cestou.

V roce 1423 vydal Zikmund Lucemburský další ochranný glejt pro skupinu jiného vojvody, Ladislava. Stejnou listinu nedlouho poté používá jiná skupina, kterou vedl „král“ Sindel. To ukazuje na jasnou provázanost a komunikaci mezi jednotlivými skupinami. (<http://skola.romea.cz> 2018-05-08)

Ve století 15. se Romové dostávají do Francie. Tam byli pojmenováni Bohém. Bohemies bylo francouzské označení pro Romy a je na první pohled patrné proč. Přicházeli z Čech, což je ze slova Bohemies patrné. Toto slovo se později přenášelo a zobecňovalo a tímto pojmem se označovali lidé neuznávající klasické způsoby života, tudíž Bohémové. Později se na spojení s Romy zapomnělo a slovo získalo ve skrze pozitivní nádech.

V 15. St. došli Romové i do severní Evropy a to ze dvou směrů. Ze západního a z východního. Západní vlna šla z Čech do Německa, Francie, Španělska, Holandska, Dánska a Norska. Východní vlna směřovala z východní Evropy přes Uhry a dnešní Slovensko do Polska, Finska a Švédska.

V některých městech je přijímali jako kajícíky, jak zmiňuji výše a přijímali je ve v podstatě smířlivě, almužna byla téměř uzákoněná, ale nutno podotknout, že v některých zemích jim almužnu dali spíše jako úplatek k odchodu, například Siegburg v Německu. (Fraser, 1998)

Na Ukrajinu a do Běloruska dorazili Romové výrazně později, v Rusku již tou dobou ale skupina Romů byla, ta přišla z Arménie a Balkánu.

Na území Ameriky se dostávají až společně s ostatními evropskými přistěhovalci.

3.3. Vývoj vztahu s majoritní společností

Ze začátku Romové nebyli přijímáni špatně. Tvrdili o sobě, jak dobrými křesťany jsou, což v době, kdy náboženství bylo častým důvodem válek, nebyla zrovna špatná strategie. Ale je nutno si uvědomit, že na nich bylo spousta činitelů jinak, už jen co se například vzhledu týče, nehledě na jasné kulturní a mentální odlišnosti. Navíc v té době se jasně

rozlišovalo obyvatelstvo podle barvy pleti. Zjednodušeně, opálení byli lidé pracující, šlechta měla pleť co nejsvětlejší. To byl zásadní atribut krásy, když si tedy představíme Roma, museli už jen kvůli barvě kůže vypadat nepřitažlivě až odpudivě pro ostatní obyvatelé. To že se jinak oblékali, živilo a mluvilo, byly další faktory pro obezřetnost ostatních.

I když se Romové popisovali jako zapálené křesťany a měli pro posílení tohoto dojmu pověsti. (Jednu už jsem zmiňovala, musí se kát za odmítnutí Marie a Josefa, jedna z dalších takových pověstí popisuje, že ukovali okovy na kříž při Ježíše, proto musí putovat a kát se ze svých hříchů.) Je nutno podotknout, že jejich jednání pak neodpovídalo jejich báčorkám. V Evropě byl v tuto dobu vztah k církvi opravdu zásadní a Romové nevykazovali zrovna dávku pokory ani vztahu k liturgii jako takové. Na jejich obranu se k nim ostatní zrovna láskyplně nechovali, když byli po nějaké době téměř ze všech oblastí vyháněni. V tomto ohledu asi těžko posoudit, vzhledem k tomu, že někteří šidili a kradli, nechtěli pak místní pomáhat ze skupiny nikomu. Jejich vztah ke křesťanství je ještě dokreslen jejich ústní lidové slovesností, kde se často objevuje námět jako „jak nejlépe vyzrát nad farářem“ aj.

Romské představy o náboženství nejspíš dodnes budou ovlivněny různými prvky kultur a náboženství. Na svých cestách se se spoustou setkali a jejich původní učení (hinduismus a buddhismus) je učí pluralitě a pokoře. Proto nejspíš přijímali různé prvky, které během svého putování potkali. Přizpůsobovali se zkrátka majoritní skupině v oblasti, kde se zrovna nacházeli.

Nejen že Romové nedodržovali ryty, ale ani se nesnažili vyhýbat praktikám, které byly absolutně odsuzovány jako kacířské. Není jisté, zda provozovali černou magii, ale je potvrzeno, že bílou provozovali. Léčili její pomocí lidi i dobytek. Možná v tu chvíli ani nebyly považovány za nebezpečné, ale za neznámé byly považovány určitě. To ve spojení s jejich exotickým vzhledem tvořilo opravdu nebezpečnou a nedůvěryhodnou kombinaci. Pro takové neznámé a na první pohled nebezpečné prvky byl vyhrazen jasný pojem a to: kacířství. (Fraser, 1998)

Církevní hodnostáři nabádali všechny, aby se Romů stranili. Aby je nepouštěli do svých domovů. Vše, co bylo neznámé a nebylo v souladu s Biblií, jasně mohlo oslabit vliv hodnostářů na křesťany, proto se snažili jejich vliv omezit.

Další faktor, který pro Romy nebyl zrovna nápomocný ve vztahu k majoritní společnosti, byl předpoklad, že pomáhají mongolským a tureckým nájezdníkům. Kolovali

všelijaké historicky o jejich nekalých praktikách žhářství a o jejich špehování, aby mohli pomoci svým soukmenovcům (Tomuto předpokladu pomohla jejich tmavá pleť.) V roce 1541 například proběhl požár, který byl bez jediného důkazu automaticky přiřazen k činům romské menšiny. To byla jakási poslední kapka, která posunula vztah k romské menšině na úplně negativní. O čtyři roky později byl vyhlášen mandát o vypovídání Romů ze země. Netrvalo to tedy moc dlouho, než se majoritní společnost jasně vymezila ve vztahu k Romům. Na jednu stranu by nebylo až tak zvláštní, kdyby se Romové o nějakou spolupráci s Turky nebo Tatary opravdu pokusili, vzhledem k tomu, jak se k nim společnost chovala. Ale pokus to tak opravdu bylo, šlo jen o skupinu, určitě ne o většinu. Naopak je jisté, že někteří z jejich řad naopak pomáhali v protitureckých bojích. Zvláště kováři, kteří vyráběli zbraně jako pušky nebo kopí. (Horváthová, 2002)

Jejich negativní vztah k většině evropských obyvatel také zapříčinil jejich žebravý a parazitický způsob obživy. Už dříve jim například byla dána půda nebo obilí, oni se ale nepostarali, aby z toho pramenil nějaký dlouhodobější profit, o nic se nestarali, tak tomu nebylo ani v Evropě. Almužny nemohou zkrátka být dlouhodobý způsob obživy.

Ale nebylo to tak samozřejmě u všech skupin. Některé se doopravdy snažili živit řemeslem, které k jejich rodu patřilo. Jenže to nebylo tak snadné. Ve městech byla řemesla pod ochranou cechu a proto ani nemohli dělat řemesla, která by konkurovala, ale jen drobné práce. Navíc ne výměnou za peníze, ale za naturálie. Když se zrovna nedařilo, byli nuceni živit se krádežemi a pytláčením. Nehledě na to, že ve městech již byla vytvořena obchodní i řemeslná struktura, kterou oni jaksí narušili. Jít k nim vyžadovalo určitou odvahu, vzhledem k tomu, že jimi bylo opovrhováno. Další způsob obživy bylo herectví a kejklřství, které také nebylo zrovna považované za ctihodné, naopak.

Jejich nepopularitu také podpořilo pytláčení a drobné loupeže u vesničanů. Po jejich příchodu byl jasně vidět úbytek drobné zvěře i úrody na polích. Sice každá skupina Romů fungovala jinak, ale předsudky se tvořili plošně.

Je třeba podotknout, že když se někde Romům dařilo dobře s jejich řemesly, potřeba krást a pytláčit se neobjevovala. Bylo to tak třeba na ostrově Korfu nebo v rumunských knížectvích si Romové vytvořili zásadní místo v místní ekonomické sféře. V některých zemích byli tak nepostradatelní, že museli být drženi násilím. Z toho se postupně vyvinulo nevolnictví „cikánské otroctví“. A z Romů se stal majetek jejich pánů. Tato forma otroctví byla zrušena až roku 1864. (Horváthová, 2002)

Po ukázce několika důvodů k nedůvěře, a to oboustranně není žádné překvapení, že došlo k nevráživosti mezi majoritní společností a romskou komunitou.

3.4. Doba vyhánění

Vyhánění Romů začalo koncem 15. století. Prvním důvodem byla nejspíš plošná exkomunikace Romů z církve v Paříži. Důvodem byly jasné přestupky vůči církvi a nedodržování hodnot. 1469-1498 se usnesl sněm Svaté říše římské na vyhánění Romů. Později bylo dokonce vyhlášeno, že zabití „cikána“ není trestní čin.

Tato protiromská nálada sílí v 16. století. Jejich vyhánění se rozšiřuje a panuje téměř ve všech evropských zemích. Souviselo to se snahou o zamezení konkurence a klasickým strachem před něčím jiným a novým. Stejnou problematiku můžeme sledovat u Židů, ty nekradli, nežebrali, ale byli jiní, měli svou vlastní kulturu a zvyky, které dodržovali, a pro ostatní obyvatele z toho pramenila jasná obava z neznámého. Navíc viděli, jak schopní jsou, proto represe sílila. U Romů to bylo z trochu jiných důvodů, ale strach z neznámého je faktor, který etnika spojuje.

V tomto ohledu bylo pro Romy výhodné, že se většinou protiromské zákony neaplikovali opakovaně a nebyly důsledně dodržovány, kdyby tomu tak bylo, byli by v Evropě během krátkého období vyvražďeni. Navíc se úředníci dali snadno uplatit a některé romské skupiny byly i přes svůj vandalský vzhled považovány za majitele velkého obnosu zlata a stříbra. Tudíž měli majetek, který mohli v uplácení použít. (Fraser, 1998)

U nás se protiromská represe váže k území Moravy, respektive tam začala, a to v roce 1538. Zemský sněm rozhodl, že Romové musí do dvou týdnů zmizet. V roce 1545 byl vydán mandát králem Ferdinandem I., ten je vykázal z celé země, ale nemělo jim být ublíženo na těle. 1549 bylo vyhnání znovu připomínáno a roku 1556 byly podmínky pro Romy ještě zhoršeny. Muži měli být mučeni, ženy a děti měli být sebráni pro pracovní účely, což byl celkem posun, vzhledem k tomu, že před tím byly topeny.

Období klidu a neklidu se střídalo, zásadně se to zhoršilo po vydání dekretu, po nějaké době se situace zase trochu uklidnila, proto docházeli k jejich opakování, efekt nebyl tak velký, jak si panovník představoval. Nelibost také zvyšoval jakýkoliv trestný čin, který Romové udělali i neudělali, myšleno tak, že po dlouhém mučení se přiznávali i k věcem, které neudělali. Když se našel viník, byli posláni na galeje, aby se nemstili za příkoří na nich vykonaném. (Horváthová, 2002)

Romské skupiny se začaly vracet v období třicetileté války, protože se vláda soustředila na jiný problém a je řešit nemohla tak důsledně. O to horší to bylo po jejím konci, kdy byli Leopoldem I. 1697 prohlášeni za psance (Lidi, jejichž pobyt na území není legální.) Po vyhlášení tohoto dekretu začal opravdový masakr, který organizovalo samotné obyvatelstvo. Když se to nepovedlo, zapojily se vyšší orgány, muži byli popraveni, dětem se řezaly uši a vypalovali značky na záda, jak znak již jednou překročeného zákona. Pak následovalo podepisování hrdelního reversu, kde se Romové zavazovali k odchodu ze země, kdyby tak neudělali nebo se vrátili, byli by popraveni. Děti se odevzdávaly na převýchovu formou práce „převýchova prací“ do křesťanských rodin. Když o takovou pracovní sílu neprojevila křesťanská rodina zájem, byly děti poslány za hranice. Pro Romy je ale rodina zásadní hodnotou a jejich děti pro ně byly velice důležité, proto se pro ně přes hranice vraceli. V roce 1724 se udál případ, kdy se Romská rodina pokusila podplatit rodinu křesťanů, aby jim jejich dítě navrátila. Ta je nahlásila a rodiče popraveni.

Rokem 1706 počínaje se na hranicích území začínali objevovat výstražné cedule proti Romům. Pro ilustraci na nich byly vyobrazeny tresty za porušení zákazu vstupu Romů na české území. Nebylo to účinné podle představ, proto se přidaly i tresty pro případné pomocníky, u kterých Romové hledali útočiště. Jasný důkaz, že nějací obyvatelé museli pomáhat, byly neustálé návraty příslušníků romské menšiny.

Další kroky k jejich vyhnání následovaly za vlády císaře Karla IV., ten veškerá předchozí opatření zopakoval (1717). Navíc přesně vymezil tresty za případnou pomoc. Roku 1721 nařídil hrdelní trest i na ženách, když šlo o recidivistické jednání. Do těchto honů dokonce zapojil i vojsko. 1726 byl pro Romy nejhorší, to bylo vyhánění na vrcholu.

Ostatní země Evropy jednali postupně podobně. Proto se většina romských skupin vždy přesunula, na území vytrvala jen tak dlouho, než je někdo chytil a přesunula se dál.

Odlíšný přístup byl v zemích s tureckou nadvládou. Tam nerozlišovali, jestli šlo o Romy nebo někoho jiného. Poddaný jako poddaný, ale nebylo to tak všude, v některých zemích nechávali Turci dál vládnout šlechtu, jen vybírali patřičné daně, tam byli Romové v podstatě v otroctví (např. Moldavsko).

V tuto chvíli se jasně vymezoval vztah mezi majoritní společností a romskou komunitou. Romové ve společnosti viděli nepřítel, u kterého nalezu jen málokdy útočiště (Situace se v tomto ohledu po vyhlášení trestů i pomáhajících výrazně zhoršila.). Zatímco vztahy k majoritní společnosti chladly, vztahy v romské minoritě se stávaly čím dál důležitější. Rodina a komunita bylo to jediné, co měli. (Horváthová, 2002)

Praktická část

4. Romská osada Jarovnice

Cílem praktické části je popsat faktory, které se r-strategie týkají. K tomuto účelu používám kvalitativní výzkum, metodu pozorování. Ačkoliv se jedná o mou první akademickou práci, kterou obhajuji, rozhodla jsem se, zahrnout praktickou část na základě informací z absolvování předmětu Metody a techniky sociálního výzkumu a po konzultaci se školitelkou bakalářské práce.

Pozorování jsem prováděla v rámci odborné stáže v největší romské osadě na Slovensku. Jarovnice jsou místem, kde se nachází přibližně 6 000 Romů, zatímco neromského obyvatelstva je tam pouhých 800. Jedná se tedy o místo, kde jsou neromové menšinovou skupinou, což na Slovensku není standart.

Jak jsem zmínila výše, cílem je popsat r-faktory na základě mého subjektivního pozorování, proto mohou být uvedené informace zkreslené.

Odborná stáž probíhala ve dnech 11. 4. - 19. 4. 2018 a byla zajištěna u místních řádových sester, které s komunitou již sedm let pracují.

Jarovnice je vesnice, kde původně byla romská osada úplně oddělená od obydlí, kde se žili neromové. Ale s tím, jak se zde situace vyvíjela, se určité poměry změnily. Z neromů se sem nastěhuje málokdo, starousedlíci vytrvávají, dokud se jsou schopni o svůj majetek postarat, ale poté je jejich nemovitost jejich potomky většinou prodána, a to vzhledem k romskému osídlení za dost malou částku. Což je právě pro Romy příležitost ke koupi. Takto se struktura osídlení pomalu mění a Romové začínají být všude.

Nedá se na základě těch pár domů, které jsem viděla tvrdit, jak se plošně o nemovitost starají. Někdo dobře někdo zle, což se dá říct i o našich neromech, až na to, že staraní se o svůj majetek špatně zde vypadá trochu jinak a je to kumulované. Proto to může na první pohled působit odpudivě. Romům stačí, když je dům funkční. Na jeho estetiku dál nehledí. To pro ně podle mého názoru není faktor, který je důležitý. Nestarají se, což by mohlo ukazovat na jejich postrádání smyslu pro budoucnost, žijí v okamžiku. Mohou si uvědomovat, že by bylo lepší se o dům starat, aby déle vydržel, ale nestojí jim to za to. Teď mají vyřešeno, a že se dům může rozpadnout za dva roky, není na pořadu dne.

Už se tedy dostávají přímo do vesnice, ale osadě jako takové to tolik obyvatel neubralo. Nároky na hygienu jsou úplně jiné, než u neromské populace. Odpadky jsou všude, opět

neřeší následky svých činů. Co je pohodlné, prostě udělají. Pro mnohé je zdrojem vody, jakási říčka, která osadou protéká, ta je kompletně zaházená odpadky.

Jeden z faktorů, kterým se r-strategie vyznačuje, je nižší intelekt. Tento atribut jsem nejvíce pozorovala na místních základních školách, kde jsem byla svědkem několika vyučujících hodin. Toto pozorování není zcela relevantní, vzhledem k tomu, že slovenština není jejich mateřský jazyk. Ale děti jsou absolutně nepřipravené, je očividné, že doma na školní záležitosti vůbec nesáhnou. Veškeré věci se po špatných zkušenostech museli zamykat do skříněk, jak mi bylo řečeno, příležitost dělá zloděje, nedávají jim ani šanci. Malé děti si prý ještě svých věcí docela váží, ale ty starší je ničí, aniž by se snažily to zakrývat. Abych ještě uvedla situaci, na Slovensku mají veškeré pomůcky i stravu dotované, takže zničí tužku a dostanou novou. Učitelka je nechce nechat bez práce, což by jinak byli, kdyby neměli čím psát, a dostáváme se do poměrně začarovaného kruhu, protože je to ještě v té orientovanosti na přítomnost podporuje. Neposlouchají jednotlivé pokyny, ale ne že by třeba vyloženě chtěli neposlouchat, tak to nevypadá, koukají na paní učitelku, vypadá to, že poslouchají, ale pak pokyn zkrátka neprovedou. Seděla jsem vedle žačky, a i když jsem se jí individuálně věnovala, neneslo to žádné ovoce. Proto by asi stálo za to opravdu změřit IQ u Romů a neromů a případně tomu přizpůsobit osnovy. Neromské děti navíc doma mají péči, Romové na budoucnost moc orientovaní nejsou (vše je samozřejmě individuální) a když, tak jí nemají spjatou se vzděláním.

Což deklaruje třeba to, že v plné třídě dětí nemá ani jeden rodič vyšší vzdělání než základní.

Další faktor, kterým se r-strategie vyznačuje, je brzký začátek rodičovského života. Z pohledu základní školy, kterou jsem navštívila, se to dá potvrdit. Aktuálně nejmladší těhotná slečna je ze sedmé třídy. Což znamená asi třináct nebo čtrnáct let. Taková nehoda se může stát i u neromů, ale v deváté třídě je těhotných dívek hned několik, některé už mají malé dítě. V této souvislosti chci připojit informaci, že ženy, které by se v romské osadě daly označit za emancipované. Seznámila jsem se s nimi osobně a na základě mnohých rozhovorů to mohu potvrdit, měly také děti ve čtrnácti letech a fungují správně, nepůsobí jako rodina s patologickými jevy. Snaží se svého manžela i rodinu korigovat a ne naopak. Teorie říká, že romské rodiny jsou většinou patrilokální, dnes už to nemusí být nutně tak. Samozřejmě se jedná o zlomek a trvalo dlouho je dostat k tomu, aby se za sebe a úctu k ženě postavily.

Seznamovala jsem se s mnoha ženami, se kterými probíhaly rozhovory. A každá podle informací, které mi byly sděleny, měla minimálně kolem čtyř až pěti dětí, to znamená, že někde se počet dětí reguluje. To se nicméně týkalo civilizované části, kde se o svoje děti starají, chtějí jim dopřát budoucnost a finančně je zabezpečit. V osadě jsem se na základě rozhovorů s několika dětmi dozvěděla, že není nic zvláštního, když je v rodině dětí devět. Poměry jsou v zde velice diverzní.

To mě přivádí k otázce antikoncepce. Nevím, jak je to v jiných osadách, je jasné, že velký podíl na osvětě ohledně možností antikoncepce mají například řádové sestry a sociální pracovníci, kteří zde působí a snaží se je naprosto otevřeně o všem informovat.

Z rozhovoru s místním neromským seniorem jsem dostala informaci, že za totalitního režimu se zde snažili eliminovat počet narozených Romů formou peněžní odměny za sterilizaci romských žen, navíc čím víc dětí měly, tím menší dávky dostávaly. Dnes už to samozřejmě neplatí a nejvíce je asi rozšířená forma nitroděložního tělíška. Což je pro ně forma s nejmenší možnou námahou, nejméně finančně náročná a nesnižuje to počet pohlavního styku, jako třeba počítání plodných a neplodných dnů, kde je zapotřebí určitá disciplína a některé dny prostě k pohlavnímu styku nedojde. Jenže většina zdejších Romek je věřících, což situaci značně komplikuje. Nevěděly totiž, že nitroděložní tělíško už vzniklý plod zabíjí. Což je samozřejmě v rozporu s církevní naukou. Z rozhovorů s místními řádovými sestrami vím, že se jim snaží vysvětlit a ukázat všechny možné formy antikoncepce, ale zde se opět projeví klasická romská orientace na přítomnost, nikoliv na budoucnost a nedostatek disciplíny.

Jak je to u mladších dívek nevím přesně, ale celkový dojem byl takový, že o antikoncepci neví mnoho, a to i ve věku, kdy jejich vlastní matky už těhotné byly. Vidím v tom nedostatek, neboť je tímto podceňují a nedostatek informací může být fatální, když matka pouze předpokládá, že její dcera ještě sexuálně nežije. Toto podkládám, mluvila jsem se čtrnáctiletou Romkou, jejíž matka o tom, že přítele má, netušila. Dívka sice tvrdila, že k pohlavnímu styku zatím nedošlo, ale to se může rychle změnit. Přesně v takovém okamžiku je předpoklad absence sexuálního života velice škodlivý a mělo by se o tom mluvit i s dívkami mladými.

Jako další bych zde chtěla uvést problematiku incestu. Většina literatury říká, že je to pro Romy absolutní tabu, nebo že to alespoň absolutní tabu bylo. V dnešní době už jsou známé případy, kdy měl otec děti s vlastní dcerou. Bratr se sestrou žijí jako pár nebo třeba švagr se dá dohromady se švagrovou. To není přímo ten fenomén, který tu chci popisovat.

Nevím, jestli se to zde neděje, nejspíše také, ale v rodinách, které si nás za svůj práh nikdy nepustí, jsou uzavřené a nejspíš se i stydí za to, v jak nuzných poměrech žijí

Z rozhovoru s místními řádovými sestrami plyne, že se zde rozmáhá úmrtnost novorozenců, případně úmrtí dětí do jednoho roku. Proč to tak asi je? Nejdříve jsem se domnívala, že opravdu začíná jít o incest a původní zásady padly, jako se to postupně děje třeba s dospělou nahotou před dětmi nebo sexem před potomky, dříve to taky nebylo žádoucí, dnes již mají takzvané dětské oči. Jde tu o zcela jinou věc a tou je nevěra. Jak fádni, ale ve společenství, které obývá asi 6 000 lidí to problém vskutku je.

Je věrný jako cigán cigánce dnes již neplatí. Romové začínají být svým ženám nevěrní čím dál tím víc. Možná je to i tím, že pro ně poté nedochází téměř k žádnému trestu. Když je nevěrná romská žena, čeká jí několik ponižujících rituálů. Nejen, že jí manžel může ostříhat vlasy, což je výraz ponížení a potupy nejen v romské kultuře, dříve jí také vlácel na hřbitov, kde měla přísahat na svou nevinu, dnes je to asi ještě o kus horší, musí to odpřisáhnout před svými dětmi, případně i širším příbuzenstvem. Na romského muže se možná tak křičí, spíše dojde ke konfliktu přímo mezi romskými ženami, než aby nějakým způsobem potrestaly muže.

Proto už i zde není neobvyklé, že má muž milenku, ale hrozí pak křik, hádky a rvačky mezi místními ženami. Je to ostuda začít si se ženatým mužem. Podobně jako u nás.

A vzhledem k tomu, že antikoncepce zde není úplně to nejdůležitější, čím se zabývají, stane se, že Romka otěhotní s ženatým mužem. Rozvody se zde nejsou klasickým řešením tohoto problému, přišli by o dávky. Z rozhovorů s místními sociálními pracovníky na obecním úřadě jsem se dozvěděla, že rozvodovost je opravdu velice nízká, jen průměrně asi tři žádosti do roka. To je zde více časté, že žijí bez svátosti manželství, než aby si někoho vzali a následně se rozvedli. Když už si někoho berou myslí ten svazek vážně, tím nemyslím úplně s tou ženou, ale jako závazek před Bohem. Proto pak dochází k tomu, že neuvede biologického otce do rodného listu, buď uvede někoho jiného, nebo nikoho, to se ale moc často nestává.

To na první pohled nemusí vypadat, jako veliký problém, ale v takhle malém společenství to problémem vskutku je, protože potomek si pak může vzít svého přímého příbuzného, aniž by o tom věděl. V konečném důsledku se rodí děti, kde přirozený výběr selhal, geny jsou nedokonalé a vlivem péče a stravy, která zde není podle našich představ ideální, může podlehnout nemocem nebo se narodit dementní. Vím, že děti do roka jsou kojené, ale myslím tím stravu matky. Ovoce a zelenina jsou nadstandard a jsou schopny

během celého těhotenství i po něm pít alkohol. To dokládá nejen literatura. Nemusí to takto mít všechny, ale vyslechla jsem si přímo od jedné Romky, jak prohlásila, že by si ráda dala pivo, ale nemůže, protože kojí. Byla jsem nadšená, že už to není tak, jako dřív a dopřávají si během těhotenství všechno, na co mají chuť. Opět mě překvapili, nebylo to tak, jak jsem to pochopila, neboť nemohla pít, protože její dcerka bere antibiotika. Jinak pivo bez problémů pije i přes to, že její dceři jsou pouhé dva měsíce.

Což mě dostává k otázce jejich formě výchovy. Říká se, že nechávají své děti růst jako stromy. Zalévají je, dávají jim prostor k životu a je poté čistě na nich, jakým směrem se děti chtějí vydat. To nemůžu úplně potvrdit, ale to také mohu těžko posoudit, neboť jsem se dostala k dětem, které jsou řekněme z o něco lepších rodin. Tam je naopak veliká přísnost a dohled na to, aby se děti náhodou nespustily špatným způsobem.

Co se nahoty týče, nemůžu tvrdit, že bych v osadě pozorovala něco neobvyklého, děti pobíhaly nahaté, ale v tom nevidím nic překvapujícího, naopak je to pochopitelné a do určitého věku od dětí v některých případech až žádané.

To Romky dříve chodily zahalené a dávali si pozor, jestli náhodou není vidět něco, co nemá. Podle mého pozorování je tato doba pryč. V osadě chodily někdy méně oblečené, než by si venkovní teplota žádala, ale to je čistě subjektivní záležitost. Starší Romky ne, myslím tím, ty se neodhalují víc, než by měly, ale to může být zapříčiněno tím, že po několika dětech už svoje tělo nechtějí ukazovat. Mladé Romky naopak, jakmile nějaká vypadala dobře, nebyla výjimka, že na to chtěla upozornit.

Ohledně jejich sexuality se můžu jen domnívat, nic jsem neviděla. Ale Hübschmannová uváděla, že dříve byl sex rodičů tabu, nyní to tak již není. K tomu je potřeba dodat, že v takovém případě ve většině rodin museli děti doopravdy vidět absolutně všechno, protože rodina, která má třeba deset členů v podstatě žije ve dvou místnostech. Tudíž se k situaci, že mají rodiče sami dům pro sebe, téměř nedochází, děti mají napříč více věkovými kategoriemi a většinou v domě někdo je. Celkově si myslím, že vztahy tam musí být velice intimní, na tak malém prostoru musí být zkrátka těžké něco utajit a mít své soukromí. Co jsem vcházela do několika obydlí, vypadalo to většinou tak, že v jedné místnosti byla kuchyňská linka, jídelní stůl, kolem něho pár židlí a kolem postele. To znamená, že v jedné místnosti probíhá více dějů. Pro nás nepochopitelné.

Hübschmannová také se uvádí, že pro Romy dříve byla prostituce tabu, ale v dnešní době to tak již není. Nejen, že k prostituci dochází, ale dochází i k prostituci dětské. Toto je informace plynoucí z rozhovoru s místními řádovými sestrami. V osadě takto byl vyloženě

znám případ, kdy bylo dítě našťestí rodině odebráno. Údajně k tomu opakovaně docházelo tak, že nějací na první pohled dobře oblečení muži dojížděli do osady, kde jim byly nabídnuty děti z jedné rodiny. Tam bylo patologických jevů více, otec byl gambler a matka někdy finanční problémy sama řešila prostitucí. Ale za děti byli tehdy nejspíš ochotni zaplatit mnohem větší sumu a začala tedy prodávat své děti. Naštěstí se tento případ odhalil, ale těžko říct, jestli jich tam není mnohem víc, můžu se jen domnívat, ale pochybuji, že to bylo poprvé a naposled.

Jsou opravdu orientovaní na přítomnost a vidina větší sumy peněz mohla ženě zatemnit zrak, toto jak jsem zjistila, není nic výjimečného. Místní senior mi popisoval situaci, jak když romské ženy dostávaly finanční odměnu za podvázání vaječníků, bylo běžné, že na to kývly, zákrok podstoupily, peníze si vzaly a po nějaké době začaly tvrdit, že k zákroku byly donuceny, v tomto ohledu vidím určitou paralelu. Zkrátka nevidí následek, vidina peněz jim v tuto chvíli absolutně zatemní myšlení a pak tvrdí něco jiného. A nemyslím si nutně, že lžou, ony doopravdy mohou mít pocit, že k něčemu takovému byly donuceny, přece by na něco takového nekývly a sami se vlastně tak vyděsí nad svým rozhodnutím, proto začnou tvrdit, jak to neudělaly. Tento problém je skrytý samozřejmě v daleko více aspektech než jen v tomto.

4.1. Odlišnost r-stratégů od K-stratégů

Obecně se dá říct, že v přírodě máme možnost se setkat se dvěma typy strategie přežití. Jedná se o K-strategii a r-strategii.

K-stratégové jsou organismy, které žijí v poměrně předvídatelném prostředí. Tam postupně dochází ke konkurenci mezi jedinci a jejich kvalita je posuzována schopností si opatřit zdroje.

R-stratégové žijí v prostředí proměnlivém. Proto zde nedochází k rivalitě na základě získávání zdrojů obživy, nýbrž umírají následkem proměnlivosti prostředí. Proto je ceněna schopnost reprodukce v oblasti kvantity, ne kvality.

Zde chci rozvést právě to, v čem se od K-stratégů liší. V myšlení, přístupu k životu, což velice úzce souvisí. Romové, jak jsem si všimla, jsou velice emočně zaměřeni, mně třeba přijde, že u nás jsou často emoce potlačovány a velmi často se člověk snaží, aby viděl, co je za nimi, aby je zkrátka eliminoval. Nebreč nebo tu hračku nedostaneš, jsme vlastně učeni, že když emoci ovládneme, dostaneme odměnu. Toto se u Romů vůbec neaplikuje, dítě je alfa omega všeho, myslím tím, že si doopravdy může dělat, co chce. Je kojeno klidně tři roky, když se mu to zamlouvá, emocí a fyzického kontaktu dostává opravdu,

kolik chce, ale není vychovááno, není vedeno. Mateřská láska má u nich prostě úplně jiný význam než u nás.

Tím, že za emoci nevidí, ani nechtějí vidět, jim podle mě dost brání ve schopnosti se rozhodovat. Jak jsem psala výše, když zrovna pocítí touhu po penězích, jsou schopni vykonat nebo podstoupit ledasco. Jen jsou pak překvapeni, když to má neblahé dopady na jejich život. Nikdy neřešili, co bude za dva měsíce, protože museli řešit, co bude za dva dny a jejich horizont se tím mohl postupně uzavírat.

Dítě se tedy narodí a má absolutní svobodu. Může být s matkou, jak dlouho chce, poté zase má svobodu běhat venku, jak dlouho se mu zamane. Tudíž není vedeno k žádným pravidlům a zásadám. Když přijde do první třídy, musí přijít poměrně veliký šok, paní učitelka na něho hovoří slovensky, přitom mluvil vždy téměř jen romsky a musí sedět v lavici a poslouchat. Musí to pro něho být velice nestandardní a těžce únosná situace, já si to vůbec neumím představit. A poté přichází k určitým pravidlům i ze strany rodičů, zhruba v deseti letech najednou hlásí, kde je, s kým je a kdy se vrátí domů.

Podle mě je zásadní problém už v tomto, dítě je celou dobu orientováno jen na přítomnost, na svoje potřeby a někdo mu to pak začne narušovat, někdo mu hodně kazí jeho před tím nerušenou představu o světě, kdy měl všechno a nemusel se absolutně omezovat. Proto bude vidět instituci školy i paní učitelky jako svého úhlavního nepřítele. Kdyby se již dříve výchova orientovala na úkoly a učila dítě alespoň nějakým pravidlům, aby na sebe tuto roli nebrali čistě učitelky základních škol, bylo by to výborné. Nejen, že takto dětem všechno strašně trvá, neboť nejsou vůbec zvyklí plnit zadané úkoly, ale pocit, že je to jediný element, jim otravující život, jim proti němu vytvoří značnou averzi. Po rozhovorech s učitelkami ze základní školy v Jarovnicích jsem se dozvěděla, že děti musí opravdu učit úplně všechno, tím si představme i bazální činnost jako je třeba jíst přiborem.

Takto jsou děti pozadu, protože neumí moc slovensky, vše jim trvá dlouho a je podle mě téměř jasné, jak veliký odpor budou ke škole mít.

Z rozhovorů s místními učiteli plyne, že většina místních vyučujících se jim snaží vysvětlit, jak je vzdělání důležité, jestli někdy chtějí mít dobrou práci a být dobře situováni, co se finanční stránky týče. Protože to je atribut, který je pro ně důležitý. A na některé děti to platí, jenže se strašně těžko dohání již vytvořená propast z první třídy. Ta je nejtěžší ze všech, dochází k alfabetizaci, naučení počtů a čtení. Osnovy jsou nastaveny tak, že po jednom roce by dítě mělo být absolutně gramotné. Ale romské děti to mají vlastně v cizím jazyce a nikdo dřív po nich nic takového nechtěl.

Další rozdíl, který jsem výrazně monitorovala, byl ve způsobu komunikace. Tím nemíním způsob vyjadřování. Všimla jsem si, že postrádají obavu z toho, jakým dojmem budou působit. Nestydí se lhát, ani si říct o to, co chtějí. Tento poznatek plyne nejen z rozhovorů se řádovými sestrami, ale také z rozhovorů s několika Romy. Uvedu banální příklad. Byly jsme s jednou Romkou v osadě a ona zmínila, že má moje kolegyně hezké boty a mohla by jí je před svým odjezdem v osadě nechat. Viděla, že nereagujeme podle jejich představ a neroma (když už by měl odvalu se takto zeptat) by to odradilo, jí ne, pokračovala s dotazem ohledně velikosti bot.

V rámci této absence strachu, jak co může vyznít, bych chtěla popsat fenomén, který naopak vnímám velice pozitivně. Nestydí se zpívat a hrát. Byla jsem svědkem toho, jak úplně spontánně začali ve skupině zpívat romskou píseň, kterou po krátké chvíli doplnili o skupinový tanec. To by se u nás dle mého názoru nestalo.

Následující z odlišností, které jsem si všimla, byl jejich ohled na to, k jaké skupině patříte. U K-stratégů se komunita samozřejmě také dělí do několika skupin a na základě této příslušnosti je poté jedinec vnímán. Ale v osadě stačil jeden den a změna doprovodu, okamžitě byli Romové vůči nám odtažitější. Jeden den jsme trávil s místními uznávanými ženami a reakce na nás byly na základě mého subjektivního pocitu velice pozitivní. Hned den na to nás doprovázela Romka, která je sice v komunitě uznávaná, ale rozhodně neoblíbená a nevráživost vůči nám se projevila okamžitě taktéž. Došlo i na mírný fyzický útok, kdy do mě na ulici vrazila Romka, která mi šla naproti. Nešlo o omyl, místa bylo dost. K takovému zvratu došlo v podstatě po pár hodinách, a to už nás v osadě hodně Romů minimálně od vidění znalo.

Jako další chci popsat jejich odlišný přístup k mateřství, jak jsem již popisovala, jedná se u r-stratégů o zcela jinou formu výchovy. Nechávací své děti růst, ale neformují je jako K-stratégové, kteří je velice orientují na výkon a úspěch. Místní řádové sestry se je snaží vést k tomu, že vzdělání je důležité a může zaručit blahobyť. To už se některé romské ženy snaží vysvětlovat i svým potomkům, jak vyplynulo z několika rozhovorů právě s romskými ženami, nicméně nevidí hodnotu vzdělání jako duševní bohatství. Není to pro ně hodnota, která je v rámci osobnosti člověka důležitá a posouvá ho. Pro ně je to jen prostředek, jak získat možnost vydělat víc peněz. Mnohé z nich nevidí výchovu K-stratégů jako projev lásky, naopak. Proto si myslím jejich vedení ke vzdělání nemůže být tak účinné.

A to už mluvím o rodinách, které se o své děti starají, kde fungují nějaké hygienické návyky apod. Hodně dětí je velice zanedbaných. Do rodin, kde o své děti pečují takto, jsem neměla příležitost nahlídnout. Jak nám sdělovaly řádové sestry i sociální pracovníci, Nestojí o pomoc a změnu, tyto rodiny jsou vnějším vlivům velice uzavřené.

Paralelu vidím v jejich chování se ke zvířatům. V osadě jsem viděla mnoho psů, kteří byli podvyživení a zanedbaní. Jejich představa lásky je jiná. Ony si s ním pohrají, chvíli se mu věnují a poté ho napevno přiváží k plotu na dva metry dlouhý provaz. Pořídí si ho bez ohledů na to, co pes potřebuje. Stejně jako děti, oni je chtějí, tak je mají. Neřeší to, že nemají prostředky pro to, aby děti měly to, co potřebují. Tomuto fenoménu jde hodně naproti systém, který na Slovensku funguje. Ve škole toho dostanou strašně moc, Romové navíc spoléhají na humanitární pomoc například v podobě oblečení a sociální dávky. Sami toho nemusí zajistit mnoho.

Další rozdíl vidím v sebevědomí. Romové jsou velice sebevědomí. To se dle mého názoru váže i na odvalu lhát. Toto jsem vyzorovala jen u některých, ale po srovnání informací bylo jasné, že neříkali pravdu. Snažily jsme se průběžně jednotlivé informace rozebírat se řádovými sestrami, abychom si jejich pravdivost ověřily. Nešlo ani o závažnou situaci, ale nedalo jim to. Toto byl podle mého názoru zásadní problém i v historii, kdy se evropské obyvatelstvo s Romy sžívalo. Ve společnosti, kde panuje křesťanství, bylo odhalení ze lži vážným důvodem pro nevráživost a odpor.

Abych nezmiňovala jen negativa, nestydí se za své názory. Nestydí se zpívat, nebojí se si říct o to, co chtějí, což jim mohlo vydobýt spoustu výhod. Ale zase nemají jasný náhled na své schopnosti. Mohou se přeceňovat, to si myslím, že je u K-stratégů opačné, raději se nehodnotí nad své možnosti. Romové opačně, slyšela jsem například několikrát stížnosti na neochotu zaměstnavatelů přijímat Romy. Když jsem se doptávala blíže, bylo mi jasné, že se ucházeli o práci, na kterou nemají kvalifikaci.

Dále chci popsat rozdíl ve vnímání slabších. Tím myslím například seniory nebo osoby s handicapem. V osadě bylo zřejmé, že péči o tyto jedince bez odporu přijímají. My máme tendence zodpovědnost za tyto členy společnosti přesouvat na instituce, které k tomu slouží. V osadě tomu bylo právě naopak. Jak jsem popisovala jejich způsob lásky, toto je s tím myslím také spojeno. Chtějí je mít nablízku, i když jim nemohou zajistit takovou péči, jakou by jim zajistila odborná instituce. Byla jsem v rodině, kde byla seniorka postižená rakovinou, nejsem schopna určit, v jakém přesně stádiu byla, ale trpěla velkým bolestmi, navíc už byla v pokročilém stádiu demence. Její dcera jí i přes tyto

faktory z nemocnice odvezla, což v tuto chvíli bylo absolutně sobecké jednání, bylo to opět jen na popud emocí.

Nejsou samozřejmě jen případy, kdy je to negativní, naopak v osadě bylo možné pozorovat mnoho případů, kdy jim pobyt s rodinou prospívá. Jako příklad menší dítě s fyzickým handicapem je určitě raději doma než v ústavní péči.

Toto může velice úzce souviset se strategií přežití. K-stratégové mají tendence osouvat jedince, kteří by je mohli ohrožovat. Teď tím myslím, že skupina může být ohrožena tím, že je mezi nimi někdo s handicapem, v průměru to jejich sílu oslabuje. Musejí se o ně starat a tím pádem ubývají zdroje, jejichž schopnost získávání je důležitý atribut v hodnocení jednice zbytkem společenství. Tudíž je pro ně nevýhodné si takového jedince držet.

Zatímco r-stratégové jsou mnohem více orientováni na množství členů než na jejich kvalitu. Čím víc jich je, tím víc jich možná přežije. Jelikož pod sebou mají sociální síť tak hustou, jak mají. Je pro ně tato strategie velice výhodná. Mohou čerpat sociální dávky a všechny výhody, jaké stát nabízí, dokud se jejich zdroj nevyčerpá. Dle mého názoru se r-stratégové i K-stratégové vyznačují rysy, kde, kdyby došlo k průniku, byl by to neuvěřitelný přínos pro obě skupiny. Romové mají spoustu vlastností, které jsou záviděníhodné, jako jejich schopnost odhalovat své emoce a orientace na přítomnost. Naopak oni by mohli čerpat benefity ze schopnosti si občas něco odepřít i na úkor pohodlí a aktuální touhy.

ZÁVĚR

Mým cílem bylo popsat r-strategii jako jednu ze dvou strategií přežití. Chtěla jsem rozebrat jednotlivé aspekty, jak sociální a historické, tak biologické. Jakou strategii přežití mají Romové? Z mé práce jasně plyne, že se jedná o r-strategii. To myslím celkem jasně určuje jako teoretická část, tak mé osobní pozorování v největší romské osadě na Slovensku, v Jarovnicích.

R-strategie přežití je přizpůsobivá novým podmínkám. R-stratégové se rychle adaptují nové situaci, kterou můžeme označit za ztíženou, myslím tím například nedostatek potravy nebo epidemické onemocnění. Reagují na to například velkým počtem potomků. Naproti tomu K-strategie je používána v prostředí klidném a téměř zcela předvídatelném.

V první kapitole teoretické části jsem popsala pojmy r-strategie a K-strategie. První kapitola také pojednává o Inbreedingu, tuto teorii mohu potvrdit z praktické části, sice tam neřeším přímo problematiku stejného příjmením před sňatkem samotným, ale rozebírám aktuální problém incestu v Jarovnicích, což úzce souvisí.

V kapitole druhé popisují r-strategii z biologického hlediska a jednotlivosti, které do ní patří, rozebírám. Z hlediska rychlosti maturace jasně plyne, že je můžeme za r-stratégy označit. Délka těhotenství u romských žen je kratší, ale děti se rodí zdravé, ukazuje to tedy na kratší délku těhotenství povšechně. Za překvapivé považuji fakt, že k menstruaci u mladých dívek naopak dochází později než u dívek neromských. Ale zase velikost romských dětí ukazuje na menší vzrůst než u dětí neromských, což by r-strategii potvrzovalo.

Co se reprodukčního chování týče, nejen že mají dětí více, ale jejich reprodukční období je delší než u žen neromských i vzhledem k pozdějšímu nástupu menstruace. Jedna z příčin je určitě špatná regulace případného otěhotnění.

Důležitým faktorem pro to být dobrou manželkou je u Romů mít vlohy k mateřství a rodinnému životu. Z toho plyne, jak důležité je mít hodně dětí, stejně jako fakt, že pokud je žena neplodná, může dojít k rozchodu partnerů a nikdo se nad tím nebude podívat. Je tedy vidět, jak je touha mít hodně potomků pro Romy zásadní.

Třetí kapitola je věnována historii. Popisují původní situaci v Indii, vznik kastovního systému, jak se v Indii situace vyvíjela, proč nejspíš odešli a jak byli vnímání v Evropě a následné vyhánění prakticky úplně odevšad. Chtěla jsem poukázat hlavně na to, že r-strategie přežití je všem těmto událostem podmíněna. Kladná podmínky měli málo a

vždy byli v pohybu. Tím, že jde vlastně o nomády je zapříčiněno to, že mají priority jinde než K-stratégové. Například to jak neřeší budoucnost, protože vlastně nikdy pořádně nevěděli, co se bude dít, nebo nedbali na svou pověst, protože nikde vlastně asi ani neměli v úmyslu zůstat. Možná jen nedomysleli následky svého chování a poté byli nuceni odejít. Úmysl byl ukázat, že strategie přežití je podmíněna životními podmínkami, které oni po odchodu z Indie neměli vždy ideální.

V praktické části se věnuji mému pozorování Romů v Jarovnicích, kde jsem měla skvělou příležitost je poznat trochu blíž. K pevným hypotézám by bylo zapotřebí víc času, ale snažila jsem se soustředit právě na aspekty, které ukazují na r-strategii přežití, a vím, že jde o subjektivní pohled na věc, proto nemůžu výsledky plně generalizovat. K tomuto účelu používám kvalitativní výzkum, metodu pozorování. Ačkoliv se jedná o mou první graduální práci, rozhodla jsem se praktickou část zahrnout na základě informací z absolvování předmětu Metody a techniky sociálního výzkumu u pana Kaňáka.

Pozorování jsem prováděla v rámci odborné stáže v největší romské osadě na Slovensku. Jarovnice jsou místem, kde se nachází přibližně 6 000 Romů, zatímco neromského obyvatelstva je tam pouhých 800. Jedná se tedy o místo, kde jsou neromové menšinovou skupinou, což není na Slovensku považováno standart.

V rámci rychlosti maturace jako faktoru r-strategii určující mohu na základě mého pozorování potvrdit, že jí mají rychlejší než neromové na stejné územní oblasti. Čtrnáctiletá dívka těhotná pro není ani v dnešní době nic divného. To se samo sebou může přihodit i u neromů, většinou ale dojde k regulaci tak brzkého těhotenství potratem.

V teoretické části popisují, jak málo svou plodnost regulují. Tato situace se v Jarovnicích lepší, za což nesou jasný díl řádové sestry, které v této oblasti již sedm let působí a snaží se je nejen v tomto ohledu přivzdělat.

Také popisují jejich osobnost, pobyt v Jarovnicích mi ukázal, že z našeho pohledu mohou mít mnoho nedostatků, ale je to jinak. Nejedná se o nedostatky, myslím tím, že oni mají zase přednosti zkrátka jiné a my je posuzujeme tak, jak bychom posuzovali sebe, to ale není možné, mají jiné dispozice, kterých také umějí dobře využít.

Podle mého pozorování se o r-strategie jedná, jak popisují napříč celou prací, ale strategie se mění na základě podmínek, proto není jasně dáno a nejspíš se ani nedá předpokládat, jak se situace bude vyvíjet dál.

SEZNAM LITERATURY

- BAKALÁŘ, Petr. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004. Kontroverzně. ISBN 80-7220-180-8.
- BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ. *Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha: Sofis, 2005. ISBN 80-902785-8-2.
- HORVÁTHOVÁ, Jana, BURYÁNEK, Jan, ed. *Interkulturní vzdělávání: příručka nejen pro středoškolské pedagogy*. Praha: Lidové noviny, c2002. ISBN 80-7106-614-1.
- CHALOUPKOVÁ, Zdena. *Současnost a romská populace: (štúdia)*. Bratislava: Výskumný ústav práce a sociálních věcí, pobočka Praha, 1991. ISBN 80-7138-031-8.
- VÍŠEK, Petr, ed. *Romové ve městě*. Praha: Socioklub, 2002. Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-86484-01-7.
- Bereczkei, T. 1993: r-selected Reproductive Strategies Among Hungarian Gypsies: A Preliminary Analysis. *Ethology and sociobiology*. New York: Elsevier. ISSN 0162-3095. Č. 14, s. 71-88
- BERNASOVSKÝ, Ivan a Jarmila BERNASOVSKÁ. *Anthropology of Romanies (Gypsies): auxological and anthropogenetical study*. Brno: Universitas Masarykiana, 1999. ISBN 80-86258-05-X.
- DAVIDOVÁ, Eva. *Bez kolíb a šiatrov*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1965.
- Ferák, V., Siváková, D., Siegllová, Z. (1987): Slovenskí cigáni (Rómovia) -populácia s najvyšším koeficientom inbrídingu v Európe. *Bratislavské lekárske listy: Bratislava Medical Journal*. Bratislava: Lekárska fakulta Univerzity Komenského, 1922-. ISSN 0006-9248.
- FLEGR, Jaroslav. *Mechanismy mikroevoluce*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-169-2.
- FRASER, Angus M. *Cikáni*. Přeložil Marta MIKLUŠÁKOVÁ. Praha: Lidové noviny, 1998. Dějiny národů. ISBN 80-7106-212-X.
- GRESHAM, D., Morrar, B., Underhill, P.A. et al. (2001): Origins and divergence of the Roma (Gypsies). *The American journal of human genetics*. Cambridge, Mass.: Cell Press, 1949. ISSN 0002-9297.
- Mann, In Základné znaky svadby Cigánov-Romov na Východním Slovensku, in: *Slovenský národopis*, č.1-2-, str.113-121. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1953-.
- MARADA, Radim, ed. *Etnická různost a občanská jednota*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. Sociologická řada. ISBN 80-7325-111-6.
- Lakatošová, M.: Některé zvyklosti Olašských Romů. In: *Romano džaniben: časopis romistických studií*. Praha: Společnost přátel časopisu Romano džaniben, 1994-. ISSN 1210-8545.
- LYNN, R. Geographical variation in intelligence. In: NYBORG, Helmuth. *The scientific study of human nature: tribute to Hans J. Eysenck at eighty*. New York: Elsevier Science, 1997. ISBN 0080427871
- STORCH, David a Stanislav MIHULKA. *Úvod do současné ekologie*. Praha: Portál, 2000.

TOMOVA, Ilona. *The gypsies in the transition period*. Sofia: International Center for Minority Studies and Intercultural Relations, 1995. ISBN 954887203X.

ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

ŠTAMPACH, Frant. *Cikáni v Československé republice*. V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1929.

Viková, L. (1996): Příspěvek k poznání psychologických aspektů romské rodiny. (Diplomová práce.) Katedra psychologie FF UK, Praha)

Žáková, H. (1976): Některé poznatky z výzkumných sociální adaptace a příčin psychické retardace cikánských dětí, In: *Výchova a vzdělávání cikánských dětí* (sborník přednášek) Ústav školských informací při ministerstvu školství ČSR, Ústí nad Labem

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Původ Romů a jejich příchod do Evropy | Skola Romea – vzdělávací cyklus nejen o romech. [online]. Copyright © ROMEA 2004 [cit. 08.05.2018]. Dostupné z: <http://skola.romea.cz/cs/historie/puvod-romu-a-jejich-prichod-do-evropy/>

Romové ve středověku | Skola Romea - vzdělávací cyklus nejen o romech. [online]. Copyright © ROMEA 2004 [cit. 08.05.2018]. Dostupné z: <http://skola.romea.cz/cs/historie/romove-ve-stredoveku/>

Pronásledování Romů ve střední a západní Evropě | Skola Romea - vzdělávací cyklus nejen o romech. [online]. Copyright © ROMEA 2004 [cit. 08.05.2018]. Dostupné z: <http://skola.romea.cz/cs/historie/pronasledovani-romu-ve-stredni-a-zapadni-evrope/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha a) Fotografie Jarovnic

Příloha b) Fotografie s místními dětmi

Příloha c) Fotografie dívky z romské osady